

TELEKI LÁSZLÓ HALÁLÁNAK VISSZHANGJA A ROMÁN EGYESÜLT FEJEDELEMSÉGEK SAJTÓJÁBAN

Az 1859-es év elején került sor a román nemzeti állam létrehozására, éspedig Moldva és Havasalföld egyesítésével. Kossuth csodálatát fejezte ki aziránt, amit a moldvaiak és a havasalföldiek Alexandru Joan Cuza ezredes kettős megválasztásával véghezvittek, és leszögezte: „Ilyen szellemre van szükség, hogy egy nép hazát alapítson, vagy elveszettet visszahódítson.” Hasonlóképpen viszonyult Kossuth Cuza 1859. január 24. február 5-i egyhangú megválasztásához: „Ez éppoly ügyes, mint hazafias eljárása az oláh nemzetgyűlésnek, gyakorlatilag megvalósította azt, amit a párizsi értekezlet főleg Ausztria ellenállása miatt nem akart biztosítani ...”

Néhány hónappal később megindult az olasz egység létrejöttének folyamata. Mivel a Habsburg Monarchia összeomlásának lehetősége rajzolódott ki, a magyar emigráció összezárt a sorait és megalapította a Direktóriumot, amelyhez Kossuth, Klapka és Teleki László tartozott. E között az új testület és a Román Egyesült Fejedelemségek új vezetősége között tárgyalások kezdődtek, amelyek során megegyezéseket kötöttek. A Direktórium legfontosabb képviselője Cuza fejedelemnél Klapka tábornok volt. Ha ezeknek a kontaktusoknak és kapcsolatoknak nem is voltak gyakorlati kihatásai —, ezt egyes általános jellegű nemzetközi körülményekre lehet visszavezetni —, mégis döntő az a történelmi tény, hogy sorra kerültek ezek a két nép kapcsolataiban pozitív mozzanatok.

Az új román nemzeti államot mozgalmas politikai élet jellemezte, amely egyebek között a sajtó gördülékeny fellendülésében találta lecsapódását. A polgári társadalmi rend szabadságának feltételei között ez a sajtó sokrétű nemzeti és nemzetközi problematikát tárgyalt. Ez a sajtó természetesen a románok alapkérdéseivel, a nemzeti állam megerősítésével és modernizálásával, függetlensége kivívásával és az egész nemzet állami egyesítésével is foglalkozott. Így érdeklődést keltettek a szomszéd népek fejlődésének legkülönbözőbb aspektusai éppúgy, mint a nemzeti élet legfontosabb eseményei. Nem lehetett kommentár nélkül figyelmen kívül hagyni Teleki Lászlónak a Habsburg birodalomba kikényszerített visszatérése után bekövetkezett tragikus halálát. Így különböző román folyóiratok tudósítottak 1861 tavaszán arról az erős visszhangról, amit ez az esemény a Román Fejedelemségekben kiváltott. Olyan markáns európai személyiségről volt szó, akinek tragikus és részben titokzatos vége kétségen kívül öngyilkosság vagy gyilkosság benyomását keltette.

Hozzá kell tenni, hogy a tragikus esemény egy feszültséggel terhes időpontban következett be. Az a tény, hogy az 1848-as „Uniót”, — amelyet a románok támadtak és elvetettek —, az újra megnyitott magyar parlamentben a mérsékeltek és a radikálisok is jogérvényesnek tekintették, román politikai és publicisztikai replikákhoz vezetett. Elsősorban Alexandru Papiu Ilarian Erdély alkotmányos függetlensége című tanulmányában nyerték első kifejezésüket, amelyet először az Iasi-i „Tribuna română”-ban közöltek, ezután kiszélesített formában különböző román folyóiratokban jelent meg és brossuraként is kiadták (beleértve a legfontosabb európai nyelveket). Mindez néhány héttel Teleki halála és mindenekelőtt a beszéd után történt, amelyet Deák 1861-ben (május 13-án) tartott.

Gróf Teleki halálát a román sajtóban közzéték éspedig olyan információkon keresztül, amelyeket külföldi folyóiratokból vettek át, vagy információkon keresztül, amelyeket közvetlenül Pestről kaptak. Ehhez jöttek az Egyesült Fejedelemségek egyes sajtóorgánumainak értékei. A legtöbb részletet a radikális „Románul” című lapban találjuk, de más oláhországbeli

vagy moldvai folyóiratok is a részletekbe mennek. Az egyik első sürgönyök egyikében, amelyet a „Românul” átvett és amelyben közölték, hogy Telekit „agyonlőve találták szobájában”, anélkül, hogy belemennének, vajon öngyilkosságról vagy gyilkosságról van-e szó, „általános izgalomról” tájékoztatnak. Ezután így szól: „Ez a szomorú közlemény mindenkinek annyira a szívére hatott, hogy szó sem lehet Deák úr indítványáról, aki nagyon felindulva május 13-ig az ülések elhalasztását javasolta.” Ugyanebben a kiadásban közölnek egy másik sürgönyt, amelyben feljegyzik a Teleki haláláról szóló hírt, amit azután Zichy elnök megerősített. „Az egész gyűlés a kétségbeesésnek egyetlen kiáltásában tört ki, egyetlen szem sem maradt száraz” — folytatja. Utalnak arra, hogy Pest városa „nagy felindulásban van”, és nem feledkeznek meg arról tájékoztatni, hogy „a legtöbben nem hisznek abban, hogy öngyilkosságról van szó”. Egy nappal később az lasi-i konzervatív lap, a „Viitorul” közli a hírt, és nyilvánvaló részvétellel írja, hogy a „szeretett hazafi, a nép kedvence agyonlőtte magát”, egy olyan hír ez, amely az országgyűlésen „az ijedtség és fájdalom egyetlen kiáltását” váltotta ki. Ezután a második táviratot, amelyet előző nap a „Românul” közölt hozták nyilvánosságra, miközben arra utaltak, hogy a táviratot a „L'Indépendance Belge”-től vették át. Az lasi-i haladó „Tribuna româna” című lap kommentálta a tragikus esemény politikai következményeit és annak a véleménynek adott hangot, hogy Teleki halála következtében, „aki az országgyűlésen és az országban a hazafias csoport feje volt és aki Ausztria császárában soha nem ismerte el Magyarország törvényes királyát” — az egész nemzeti párt egyetlen vezetője Deák maradt.

A „Viitorul” elfogadta az öngyilkosság verzióját, bár ugyanaznap a „Dacia” című lasi-i lap a gyilkosságról szóló tényt fogadta el — és azzal a „hamis tanúsággal” kísérelte meg alátámasztani, hogy Telekit a császár becsületszóra kötelezte, hogy szabadlábba helyezéseért ellenszolgáltatásként nem fog Ausztria elleni mozgalmakban részt venni”. De ezt a kötelezettséget mint magyar hazafi nem tudta betartani, és így Teleki gróf „hazaszeretet és becsület között más megoldást nem talált, mint egy pisztolylövést” — következtette a „Viitorul”. A bukaresti „Nationalul” ezzel szemben más magyarázatot talált az öngyilkosságra és ezt arra vezette vissza, hogy Teleki azért számolt le önmagával, mert nem volt abban a helyzetben, hogy radikalizmusát el tudja fogadtatni a nemzettel, s hogy csak „fájdalmas illúziói voltak és az emigráció reményeit, amellyel kapcsolatban állt, nem tudta beváltani”. Ugyanez a lap foglalkozik „azzal az iszonyattal, amely Magyarország fővárosát elfogta”, mert „Magyarország Telekiben nagyjelentőségű férfit veszített el és akinek emléke halálneve következtében, valamint az időpont következtében — amikor az esemény történt —, élénken emlékeztetben fog maradni.” A „Monitorul oficial al Moldovei” című lapban (Moldva hivatalos lapja) az öngyilkosságot egy levéllel magyarázták, amelyet Teleki Kossuthtól kapott. Ebben Magyarország egykori kormányzója arról tájékoztatta, hogy Franciaország és Olaszország nem hajlandók Magyarország szabadságharcának újrakezdését támogatni. Ezért kifejezte kérését, hogy híveinek lelkesedését csillapítsa. Ez új helyzetet, Ausztria iránti engedékenységet eredményezett volna, s ez a gondolat kergette öngyilkosságba.

A temetés különleges pompája, éppúgy, mint a nép nagy részvétele hasonlóképpen nagy visszhangot váltott ki a román sajtóban. A „Românul” c. lap több kiadásban — rövid információktól átfogó tudósításokig — közölt cikkeket. Egy Pestről származó táviratban közölték, hogy a szertartás 17,35 órakor fejeződött be és hogy a város „egy helyen soha ilyen nagy embertömeget nem látott”, „legalább százezer ember volt a fővárosból és vidékről”. „A gyászmenet fennkölt volt, résztvettek benne képviselők, nemesek, intézmények, szövetségek, a művelt ifjúság, a megyék delegációi és 800 egykori honvédtiszt.” Egy rövid tudósítás megjegyezte, hogy a vidéki városban is sor került a csendes megemlékezés pillanataira.

1861 tavaszán Telekire vonatkozólag a legfontosabb dokumentum a román sajtóban kétségkívül az a „magán levelezés”, amelyet Pestről küldtek április 28-tól május 10-ig, és amelyet a „Românul” 1861. május 7-től 19-ig közölt. Teleki gróf halálát a tudósítás mint a „legnagyobb napi eseményt” mutatta be. Teleki magát, mint „az 1848-as forradalom egyik vezetőjét” nevezték meg, aki határozottan síkraszállt Magyarország függetlenségéért és Ausztria trónfosztásáért. Drezdában a „szász rendőrség kémei” letartóztatták és Bécsbe vitték, ahol a császár, mivel a magyarokat ki akarta engesztelni, a halálos ítéletet, ami a feje felett lebegett, megsemmisítette, s őt egyidejűleg „szabadlábra helyezte és megengedte, hogy visszatérjen Magyarországra”. Azt mondják — írja továbbá a tudósító, hogy Teleki egy magánaudiencián megígérte a császárnak, hogy „Magyarországon a császári dinasztia elleni politikai agitációkban nem vesz részt”. De hazájába visszatérve Teleki mégis egy nagy párt vezetője lett, s az országgyűlésen Magyarországnak Ausztriától való elszakadására törekedett.

Május 8-án reggel, amikor éppen Deák emlékiratának megvitatását várták, hatolt be az ülésterembe a szomorú hír, amikor is „sírás és sóhajok töltötték meg az országgyűlés termeit”. A munkák megszakítása után „alig egy óra elmúltával már számtalan fekete zászló volt látható a középületeken és magánházakon”. A fő útvonalakon minden erkélyen fekete zászlókat tűztek ki. „Minden ember arcán általános gyász volt látható” — írta a „Românul” c. lap tudósítója, „mintha mindenki egy atyát, egy fivért vagy egy gyermeket veszített volna el”. Bár a boncolás öngyilkosságra utalt, mindenekelőtt azért, mert Teleki a halála előtti napokon „nagyon erőteljes izgalmi állapotban volt”, sokan azt hitték, hogy „politikai okokból gyilkolták meg”. „Isten óvjon attól, hogy ez a nézet eljusson a néphez, mert féltő, hogy kegyetlen bosszúcselekedetekhez vezet és ártatlan vér fog folyni.”

A tudósító részletesen leírta a temetést. A felravatolozott holttest mellett 12 diákból álló gárda állt nemzeti viseletben, kivont karddal. „Az utcákon az emberek gyászuhrákat, a hölgyek fekete fátylat viseltek”. A tudósítóra mindez mély benyomást gyakorolt. „Ezideig még egy népnek sem láttam ilyen grandiózus és fennkölt tüntetését, mint Teleki gróf temetésén”. „A gyászmenet azután a városon keresztül haladt. A környező házakat megtöltő nézők a gyász jeleit viselték.” „A gyászmenetet egy lovas mánás vezette, ezután következett a zenekar, amely gyászindulót játszott, majd következtek az akadémikusok, professzorok, valamennyi keresztény és az izraelita felekezet papjai, a nemesség, az ipari és kereskedelmi korporációk. Minden egyes csoport élén fiatal mánások lépkedtek gyászba burkolt országzászlóval kezükben.” A „grandiózus formájú halottaskocsit” hat fekete ló húzta. „A nép egy hatalmas mozgásban lévő óceán benyomását keltette”.

A gyászszertartás hazafias karaktere is felkeltette a tudósító figyelmét. „Impozáns és felemelő volt egy harcias és energikus népet látni, melyet egyetlen eszme a haza eszméje és a tisztelet tudása hat át aziránt, aki életét a nemzeti nagyságért áldozta”. „Míg ezt a menetet csodáltam” — jutott a következtetésre, — gondolatokba mélyedtem és magamnak mondtam: „egy ilyen nép ilyen hazaszeretettel nem fog soha elsüllyedni.”

Teleki László tragikus elhunytával az Egyesült Fejedelemségek sajtója hosszabb időn keresztül foglalkozott. A „Rômanul”-ban megemléstettek egy róla megemlékező requiemet, amelyet az aradi református templomban tartottak, míg az lasi-i „Trecutul” Telekinek egy levelét közölte, amelyben a politikai nézeteihez való hűséget „utolsó lélegzetéig” kinyilvánította és szavait idézte, melyek a végét jelezték: „Egy halott hamvainak is megvan a feladata — annak, aki élt folytatja a küldetését”. Ugyanebben a folyóiratban arra utaltak, hogy a „német lapokban” Telekinek egy be nem fejezett beszéde jelent meg, amelyben az osztrák házzal való kiegészztelődés feltételeként hazája autonómiájának elismerését az 1848-as alkotmány alapján és az „elnyomott nemzetiségek ügyének” Ausztria részéről történő támogatását jelölte meg.

A „Tretucul”-ba mint a „Monitorul Oficial al Moldovei”-be is életrajzi részleteket vettek át a „Wanderer” című lapból. Ezek egyebek között azt a fontos utalást tartalmazták, hogy a kötelezettség, amit Teleki a császár előtt politikai passzivitására vonatkozólag vállalt, csak „az országgyűlés összeüléseiig” volt érvényes.

Néhány héttel később a román sajtó a kor másik nagy személyiségének, Cavour grófjának hirtelen — és a románok számára különösen fájdalmas — elhunytáról számolt be. 1861 közepén Telekinek és Cavournak az európai közélet két jelentős személyiségének halála erősen foglalkoztatta a kontinens folyóiratait.

Valóban: Teleki László halála nem csekély visszhangra talált az Egyesült Fejedelemségek sajtójában, és egy olyan időszakban, amikor megkíséreltek a két nép között egy olyan hidat verni, amely a szomszédokat — az „elátkozott” évszázados múlt ellenére — objektív együttműködésre és barátságra kötelezi.